

latin, hanem az oláh ének szorította ki helyenként a magyart — magyarul megtanulni nem hajlandó olasz misszionáriusok támogatásával. Timárnak erre vonatkozó fejtegetése a kis füzet leginkább figyelemre méltó része. Ismét előttünk áll a magyar egyházi éneknek a nemzet egészétől különváltan élő csoportok megtartásában való nagy jelentősége. A csángókat vallásuk tartja meg a magyarságnak s magyarságuk a katolicizmusnak; mihelyt egy-egy telepnek az egyikhez való ragaszkodását sikerült kikezdeni, a másik is áldozatul esett, s így merült el már sok község a nagy orthodox-oláh tengerben. Legerősebb kapocsnak épen az egyházi ének bizonyult, s ezt a csiksomlyói magyar ferencesek hatása fejlesztette s tartotta meg, legállandóbban Kájoni énekeskönyve által.

Semmiesetre sincs azonban igaza Timárnak, mikor nem is egészen kétségtelen s mindenkép érthető tévedés miatt érdemes tudósok megbízhatóságát vagy épen jóhiszeműségét vonja kétségbe s tévesnek látszó állításukat a manapság más vonatkozásban sokszor hallott «történelmi hazugság» megjelöléssel bélyegzi meg. Általában, mikor a huszita eredet kérdését érinti vagy annak vitatóiról szól, eltűnik stílusából szokott tudományos tárgyilagossága. Így a huszita bibliafordításnak — már akár hiteles, akár kevésbé hittelt érdemlő — történeti följegyzésből ismert tényét pusztá előzetes föltevésnek nyilvánítja s a magyar misemondásnak feltétlen hittelt érdemlő forrásból kiinduló, legfeljebb egészen természetes félreértésen alapuló emlegetését egyedül e föltevés hihetővé tételére kieszelt, «testhez szabott történelmi mesé»-nek. Ugyancsak a magyar misemondás kérdésének tisztázására próbálja meg T. Tóth-Szabóval egyértelműleg megoldani azt a kérdést, mily árnyalat-hoz tartoztak a magyar husziták, de az ő fejtegetése sem hoz e kérdésben — elegendő adat híján — nagyobb világosságot. Valószínűleg a magyar husziták csoportjai közt is voltak különbségek a szerint, honnan tanulták az új tanokat.

Timárnak a füzet utolsó lapján és borítékán jelzett további tanulmányait a bibliafordítás eredetéről érdeklődéssel várhatja az irodalomtörténet minden munkása, akár a huszita, akár a katolikus eredetet tartja valószínűnek. Noha az első magyar bibliai szövegek s a huszita mozgalom összetartozásának hitét sokunkban épen a legutóbbi időben még inkább megerősítette Jakubovich-Paizs és Melich — pusztán formai jellegüknél fogva belemagyarázást leginkább kizáró — helyesírási sajátosságokkal való érvelése s Kardos Tibor másirányú fejtegetései: Timár és Gálos tanulmányai után mindenestre a huszita eredetet vallók megállapításai is sokban máris máskép alakultak.

WALDAPFEL JÓZSEF.

Dr. Döry Ferenc: Gróf Buttler János házassága. Pécs, Egyetemi Könyvkiadó, 1931. 8-r. 148 l., 1 fénykép.

Ez a komoly történetírói munka azért kelti föl érdeklődésünket, mert Mikszáth *Különös házasság* c. regényének hőseit, Gr. Buttler Jánost állítja eléink. A szerző «a valóságot» iparkodik feltárni s munkájával «a történetíró erkölcsi kötelességét» véli teljesíteni. Mindkét célkitűzés értékes, s az eredmény — a hosszú házassági per kicsinyeskedő huzavonáinak aprólékos

előadásával is — érdekes olvasmány, mint családtörténeti tanulmány gondos-ságával, módszerességével elismerést érdemel.

Van azonban a dolgozatnak olyan tendenciája is, amelynek az éle határozottan a regényíró ellen fordul, ugyanis «a regény előadásával szemben» keresi szerzőnk a valóságot, s tanulmánya *Befejezésében* idegen területen, az irodalomtörténetíró és esztétikus jogával mond ítéletet a regényíróról — nem is tudunk egyetérteni tanításaival.

A tudós szerző azt mondja, hogy a történeti regényben a «főbb dolgok-nak... egyezniök kell a valósággal; nyilvánvaló, durva történelemhamisítá-sra semmiféle költői szabadság sem adhat felhatalmazást. Mit szólnánk ahhoz a történeti regényhez, melyben Caesar gyilkolná le Brutust; vagy melyben Mohácsnál Lajos király aratna a törökön diadalt?» Ezzel Döry Ferenc egy kategóriába veszi Julius Caesart és II. Lajos királyt Gr. Buttler Jánossal. Pedig a múltban nem mindenki «történeti személy», s nem minden megtörtént esemény történeti anyag. Nem is követett el Mikszáth sem «durva történelemhamisítás»-t, sem szándékosan, sem jóhiszeműséggel.

Regényelméletünk Kemény Zsigmond nyomán az igazi történeti regény-nek három fajtát különbözteti meg. Mikszáth regénye a második fajhoz tar-tozik, amelynek «hősei nem a történelemben szerepet játszó egyéniségek, vagy ha azok, akkor a mese életüknek bizalmasabb, a históriába nem tar-tozó eseményeiből szövődik. Az író az ilyen eseményeket, épen, mert nem rögzíti meg őket történeti tudat, átalakíthatja, változtathat rajtuk, de hogy művének mégis legyen történeti hitele, a cselekvényt kapcsolatba hozza az illető korszak nagy egyéniségeivel, hősei sorsát fontos történeti eseményekhez fűzi.»¹ A költészetben ugyanis nem valóságot keresünk, hanem legfeljebb valószerűséget, hihetőséget; s a költőnek csak a históriai *tudattal* nem szabad ellentétbe kerülnie. Buttler grófról, épen mert nem volt históriai személy, nem volt Mikszáth idejében 'történeti tudat', s így a szóbeszéd alapján dolgozó Mikszáthot, a költőt, nem vádolhatjuk «a történetíróban nélkülöz-hetetlen kritikai érzék és lelkiismeretesség» hiányával. Költői érzéke pedig épen kitűnő volt, nemcsak azért, mert valójában a «leglényegesebb pontban» nem ellenkezett a valósággal — Gróf Buttlerné ragaszkodott a férjéhez hosszú időn át, a valóságban is, a regényben is, amott szinte érthetetlenül, emitt, ha a motiváció nem mentes is a romantikától, helyzetéből folyóan érthetőb-ben — hanem azért is, mert a költő érdekesebb történetet adott, mint amilyen szerencsétlenül és *különössel* szolgált a valóság, az élet. Feltűnő azonban, hogy a hosszas pereskedés folyamán a köteléki perben Gr. Buttler valóban arra alapította a házasság felbontására irányuló keresetét, hogy házasságkötésre úgy kényszerítették, ezt persze nem tudta igazolni. A kereset-lelvelel tartalmának és az allegációknak a híre elterjedhetett, s akadhattak, akik hitelt is adtak neki. Így szerezhették róla tudomást Bernáth Dezső (B. Zsigmond fia) is, aki szintén ennek a verzióknak adott hitelt s ezt tovább-bította Mikszáthnak, aki jórészt tőle kapta adatait. Bernáth később — a regény megjelenése (1900) után — újságcikkben (Vas. Ujs. 1901. évf.) is megismételte közlését, amelyet «szereplőktől hallott», és «egy csomó régi

¹ Császár Elemér: *A m. regény története*. Bp. 1922. Pantheon, 103. l.

levélben» írva talált adatokra épített. Úgy látszik tehát az «a valószínűség látszatába burkolt mese» volt a hihetőbb, s ez volt a köztudat is a házasságról.

Döry Ferenc másik vádja «a jó ízlés és a helyes erkölcsi felfogás» nevében éri a költőt. Azt állítja, hogy «Mikszáth szívesen vette tollára és tolta előtérbe az erkölcsileg szennyest», és «igaztalan célzatosságot» lát nála a katolikus egyházzal szemben. Ez is túlzás. Ismerjük jól Mikszáth maliciózus, szarkasztikus, sőt talán a cinizmusig menő állásfoglalását, de általában a tételes vallásokkal szemben, ez tehát nem csupán a katolikus egyház ellen irányult, saját egyházát is éri. Igazi vallásos hite nincs, ebből folyik állásfoglalása a humorista szemüvegével. «Erkölcseleg szennyest» azonban nem találni Mikszáth műveiben, lasciv humora realizmusában sem megy túl azon az elven, amelyet Gyulai állított fel: «A költészet nem erkölcsi predikáció, de még kevésbé az erkölcstelenség prédikálása».

Talán csak egyet lehet Mikszáth rovására írni, azt, hogy nem régen élt személyekről saját nevükön írt s így bántotta a rokonok kegyeletét. Annyi azonban bizonyos, hogy a valóság sem volt rájuk nézve nagyon hízelgő — «különös házasság» volt bizony Gr. Buttléré az életben is, a regényben is.

HEGEDŰS ZOLTÁN.

Dr. Hegyaljai Kiss Géza: Kossuth. Élet és jellemrajz. I—II. kötet. I. kötet: Miskolc, 1928. Magyar Jövő. 8-r. 190 l. — II. kötet: Miskolc, 1930. Íj. Ludvig István. 8-r. 206 l.

A 48/49-es szabadságharc vezérszemlének és a legnagyobb magyar szónoknak máig sincs egyéniségéhez és munkásságához méltó tudományos életrajza. Az eddigi életrajzok csaknem kivétel nélkül a nagyközönség számára készültek, a tudományos életrajz alapjai néhány tanulmányban vannak lerakva. Ez a kétkötetes munka sem tudományos életrajz, hanem a szerző egy korábbi kis vázlatának «a magyar nép», azaz a művelt közönség és a tanuló ifjúság számára készült kibővítése. A szépen írt életrajz meg is felel céljának: világosan, tömören — aránylag igazán kis helyen — foglalja össze Kossuth életrajzi adatait, munkásságának történetét, főbb alkotásainak tartalmát és jelentőségét. A szerző jól látja célját és jól is valósítja meg a feladatot. Igyekszik higgadtan írni s ha néha a hatás kedvéért szónokiasságba is téved, ez is megfelel a mű céljainak. Kár, hogy a könyv csak egyik feladatát valósítja meg: csak életrajz, jellemrajzot nem igen ad. A szerző források alapján dolgozik — nem a meglévő életrajzokból, bár itt-ott azokat is felhasználja — de forrásait nem bírálja, egyformán kritika nélkül fogad el levelezést, tudományos munkát, hagyományt, mende-mondát és anekdotát. Sokszor nem is idézi forrását, s az idézőjelbe tett részekről nem tudjuk, honnan, milyen értékű helyről valók. Szeret másodkézből idézni, amikor nem sok fáradsággal az eredeti forrásig is visszamehetne, a nevek írásában sem elég pontos. (P. o. az I. kötetben a 183. lapon egyik helyen Paskijevics, a másikon Paszkijevics, de a II. kötetben már helyesen Paskievics. A II. kötetben két helyen is Emerson áll, 83. és 84. lap.)

Van e két kötetben néhány tévedés, mulasztás és téves értékelés is. Így az I. kötetben (181. lap, jegyzet) azt írja, hogy Kossuth szelídlelkű, szinte lágy ember volt — a szabadságharc alatt és már előbb is Kossuth több